

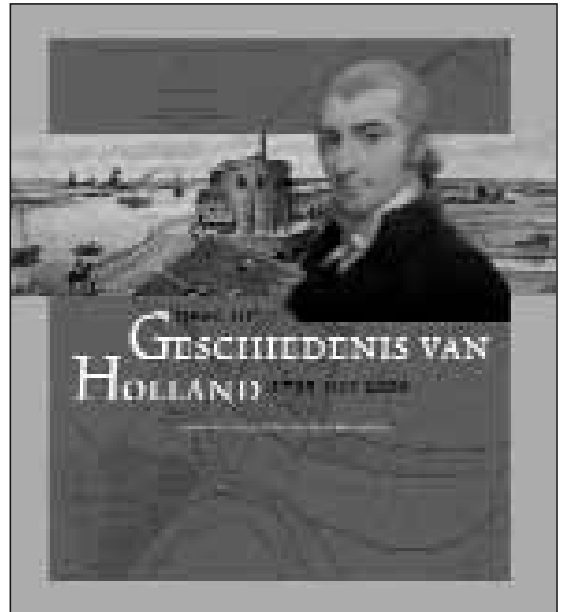
Boekbesprekingen en nieuwe publicaties

Hollandse geschiedenis 1795-2000

Het laatste deel van de zoektocht naar de Hollandse identiteit is recentelijk verschenen. Dit derde deel is uitgegeven in twee banden. In de behandelde periode nemen Holland en de andere gewesten afscheid van het Ancien Regime en wordt, overigens niet zonder slag of stoot, de weg naar de eenheidsstaat ingeslagen. Deze ontwikkeling eindigt met de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden. Vooral de periode 1795 tot en met 1848 zijn staatkundig van grote betekenis. In deze tijd wordt de provincie Holland gesplitst in een noordelijk en een zuidelijk gedeelte. Tal van zaken zijn onderwerp van studie geweest. Hieronder een greep uit de behandelde onderwerpen.

Het derde deel opent met een hoofdstuk over de bestuurlijke ontwikkelingen. In de Bataafs-Franse tijd is er ook nog een indeling in departementen geweest, die de bestaande provinciale structuur overboord gooide. Na de definitieve nederlaag van Napoleon werden de oude gewestelijke grenzen weer in ere hersteld, maar kregen de gewesten hun soevereiniteit niet meer terug. De provincies mochten voor het inwendig bestuur reglementen vaststellen, maar de vorst moest hieraan wel zijn goedkeuring hechten. Holland tijdens de Republiek kende het zogeheten Noorderkwartier (Holland ten noorden van het IJ) en het Zuiderkwartier. Deze scheiding bleef min of meer ook na de Franse tijd gehandhaafd. De belangen van het noorden en het zuiden liepen teveel uiteen. Toen in 1838 de rechterlijke macht werd gereorganiseerd, werd het gewest opgedeeld in de provincie Noord-Holland met Amsterdam, Haarlem en 't Gooi, en de provincie Zuid-Holland.

Het tweede hoofdstuk behandelt de ruimtelijke inrichting van Holland. Een niet onbelangrijk onderdeel daarvan is de infrastructuur. De periode 1795-1840 is de tijd van de trekvaart en de diligence. De vijftig jaar daarna worden gekarakteriseerd als een periode waarin de spoorwegen hun intrede doen en de steden flink

groeien. De komst van de spoorwegen betekende een aanzienlijke tijdwinst voor de reiziger. In een snel tempo werden de grote steden in Holland door middel van het spoor met elkaar verbonden. De jaren 1890-1950 waren de jaren van de overheidsplanning en het massatransport. In de laatste periode tot heden domineert het individuele wegvervoer d.w.z. de auto de Randstad. De uitdijende steden en overvolle snelwegen vragen om nieuwe oplossingen.

Uiteraard kan de economische ontwikkeling van stapelmarkt tot poort van Europa niet onbesproken blijven. De haven van Rotterdam, maar ook de Amsterdamse regio met de luchthaven Schiphol krijgen uitgebreid aandacht. Het economisch welzijn van Holland trok en trekt nog steeds mensen aan uit andere provincies en landen. De laatste hoofdstukken concentreren zich op de bevolkingsgroei, gezondheid en gezin, en de migratie naar Holland.

De tweede band opent met een hoofdstuk over de sociale verhoudingen en groepsstructuren. De auteur stelt

de vraag of het beeld met betrekking tot tolerantie en de neiging iedereen in zijn waarde te laten ook klopt met de werkelijkheid. Wie kijkt naar groepsvormen en groepsculturen kan hierbij vraagtekens plaatsen. Is de Hollandse samenleving wel zo egalitair als de beeldvorming ons wil doen geloven? Om die vraag te beantwoorden kan men kijken naar de inkomensverschillen. Men kan ook voor een andere invalshoek kiezen en kijken naar het gedrag en de cultuur van de elite. Bij deze benadering kan men niet ontkomen aan de termen burger en burgerlijkheid. De auteur heeft voor deze laatste benadering gekozen en onderscheidt drie perioden. De eerste periode loopt van 1795 tot 1870 en is de tijd van de standenmaatschappij. Daarna volgt een periode van zeventig jaar (1780-1950) waarin de maatschappij verandert van een standen- in een klassenmaatschappij. De laatste periode kenmerkt zich door de ontzuiling en het afnemen van de klassentegenstellingen.

De plaats van de kerk ten opzichte van de burger als het gaat om de armenzorg is het onderwerp van een volgende bijdrage. In Holland is de rol van de stedelijke overheid betrekkelijk groot geweest in vergelijking tot andere gewesten. De provinciale invloed was daardoor kleiner dan in de andere provincies.

Het hoofdstuk over de ontwikkelingen op levensbeschouwelijk gebied behandelt de grote scheuringen in de hervormde kerk (de Afscheiding en de Doleantie van Abraham Kuypers), de opkomst van het socialisme, de ontkerkelijking, de roomse revolutie naar aanleiding van het Tweede Vaticaans concilie, het samenop-weg proces van hervormden en gereformeerden en de komst van andere religies zoals de islam. Daarbij valt op dat de ontkerkelijking in Noord-Holland veel omvangrijker was dan in Zuid-Holland. De snel seculariserende samenleving werd in de loop van de jaren zestig geconfronteerd met de komst van een groot aantal moslims. Het integratievraagstuk van de nieuwkomers wordt in historisch perspectief gezet.

Het boek besluit met een beschouwing van Thimo de Nijs waarin hij de vraag naar de Hollandse identiteit nogmaals voorlegt. De Nijs stelt vast dat Holland geen krachtige eigen identiteit heeft. Deze conclusie is eigenlijk geen verrassing wanneer men kennisgenomen heeft van de conclusies van Frijhoff aan het einde van deel twee. Wat maakt Holland dan zo bijzonder? Al-

lereerst de ligging. In een delta van grote rivieren kreeg het de mogelijkheid zich economisch goed te ontwikkelen. Dit betekende dat veel mensen naar Holland kwamen en het een dichtbevolkt stukje Europa werd. De Hollanders richtten hun gewest op planmatige manier in. In het verstedelijkte Holland had geen stad – op de periode van de Republiek na – een dominante positie zoals dat het geval is in de ons omringende landen.

De Hollandse cultuur is ook een stedelijke cultuur. De steden hebben hun stempel gedrukt op de sociale en culturele geschiedenis van het gewest en later van Nederland. In Holland was geen plaats voor een sterk ontwikkelde adel, laat staan voor een dominant vorstehuis. Het economische hart van Nederland is de Randstad. Holland is ook economisch nog steeds dominant al is de Randstad meer dan alleen het kerngebied van Holland.

Ook deze delen zijn weer mooi uitgevoerd en prachtig geïllustreerd. Het is jammer dat het register voor beide delen aan het einde van deel 3b is opgenomen. Dat betekent dat beide delen altijd bij de hand moeten zijn, wat een beetje onhandig is. De inhoudsopgave en het notenapparaat worden wel per band gegeven, dus waarom niet hetzelfde met het register gedaan. Dat de zoektocht naar de Hollandse identiteit de conclusie oplevert die het oplevert is misschien teleurstellend, maar het laat wel de enorme invloed van Holland op de rest van Nederland zien. Deze geschiedenis is dus een waardevolle bijdrage aan de kennis over het verleden van een belangrijk deel van Nederland.

WJD

Thimo de Nijs en Eelco Beukers (red.), *Geschiedenis van Holland. Deel IIIa en IIIb: 1795-2000*. Uitgeverij Verloren, ISBN 90-6550-685-3 resp. 90-6550-684-5, geïllustreerd, €25,- (per band). Setprijs voor de drie delen (vier banden) is €90,-.

Het Jaar van de Boerderij in Tussen Vecht en Eem

De lente van het Jaar van de Boerderij is aangebroken en dus is het eerste nummer van *Tussen Vecht en Eem* meteen een extra dik themanummer en in zijn geheel aan het boerenbedrijf gewijd.

Zeven auteurs gaan in op verschillende aspecten van

Drie boeren bezig met het dorsen van rogge met behulp van een dorsmachine. De machine staat in de boerderij. Rechts staat een boerenwagen met schoven. (Coll. Huizer Museum Het Schoutenhuis)

het boerenbedrijf in het Gooi en de Vechtstreek; zelfs het archiefnieuws van de archivaris van Weesp heeft betrekking op de land- en tuinbouw.

De reeks artikelen wordt begonnen met een overzicht van de verschillende types boerderijen in Nederland: de Friese huisgroep met de stolp en de kop-halsrompboerderij, de hallehuisgroep, die we in tal van variaties hier in het Gooi kunnen bekijken en de eenbeukige huisgroep, waar de boerderijen-met-binnenplaats in Zuid-Limburg toe behoren. Duidelijk blijkt dat er geen kenmerkend 'Nederlands' boerderijtype bestaat. Genoemd worden ook de belangrijkste kenmerken van de Nederlandse boerderij: in bijna heel Nederland bestaat de boerderij uit één multifunctioneel gebouw. Het hele boerenbedrijf, wonen, werken, stalling en opslag, alles speelt zich af onder één dak. Belangrijk is ook de constructie van het gebouw. Omdat de basis van de traditionele bouw die van de houtskeletbouw was, werd dat ene dak gedragen door reeksen gebinten en niet door muren. De beperkingen die deze wijze van bouwen oplegde, betekenden dat de functionele indeling de vorm volgde en niet andersom.

De vestingboeren in Naarden leefden in hun eigen stadse variatie op de hallehuisboerderij en hadden te kampen met allerlei typisch 'stadse' problemen als ruimtegebrek (wat te doen met al je hooi), snelverkeer (de Gooise Moordenaar versus je hooiwagen) en de afstand tussen de boerderij en het land. Het artikel geeft een uitgebreide beschrijving van het leven en het werk van de boeren en hun plaats in de stad, met de nadruk op hun invloed op de stadskinderen, die hielpen met

de leukste klusjes. Zij hielpen met de hooiopslag en genoten van de Wildwest-taferelen als het vee door de straten werd gedreven. Het dagelijks leven wordt met veel nostalgisch gevoel voor detail beschreven en vooral bij de oorlogsjaren wordt uitgebreid stilgestaan. Bijzonder is de gedetailleerde beschrijving van de bewoningsgeschiedenis van twee vestingboerderijen en de levensbeschrijvingen van de families die ze bewoonden. Ook is er als bijlage een beschrijving van de gebouwen zelf, met foto's en plattegronden.

Het boerderijenproject van de stichting *Tussen Vecht en Eem* richtte zich op de inventarisatie van de boerderijen gebouwd tot 1940 in deze streek. Het vormt daarmee een belangrijke aanvulling op het provinciale inventarisatieproject dat zich uitsluitend bezig hield met de stolpboerderijen. Want wat blijkt? Op drie stolpboerderijen in Weesp na is het kenmerkende type voor ons deel van Noord-Holland het hallehuis in allerlei variaties, zoals ook blijkt uit het mooie overzicht met foto's en ansichten van de boerderijen. Het project heeft gezorgd voor een verdere bewustwording van de geschiedenis maar ook van de kwetsbaarheid van de boerderijen, mede door de verdwijning van hun oorspronkelijke functie.

Aan één van de bases van de kolonisatie van de Horstermeerpolder lag een bijzonder samenwerkingsverband. Frederik van Eeden als kapitaalkrachtige maatschappijhervormer leverde de middelen en een groep Friese communistische/socialistische landarbeiders bracht hun arbeid in. Deze laatsten vormden met hun gezinnen de kolonisten in Van Eedens kolonie "Nieuwe Harmonie", waar zij op coöperatieve basis werk-

ten. Dit experiment mislukte al na een paar jaar, maar veel van de Friezen bleven en ontwikkelden zich tot zelfstandige boeren. Het leven in de polder was bepaald niet makkelijk, het duurde vele jaren voor de problemen met het kwelwater waren opgelost en er ook maar de eenvoudigste voorzieningen kwamen. Het artikel geeft een uitgebreide beschrijving van de Friese families en het gemeenschapsleven in de 'rode polder' in de eerste decennia van de twintigste eeuw, waarin de polder zich ontwikkelde tot een voor het Gooi belangrijk tuinbouwgebied.

Het artikel van Koning is een taalkundig gemoderniseerde versie van een artikel, verschenen in 1917 in het tijdschrift *Neerlands Welvaart*. Het bevat een beschrijving van de modelmelkerij 'Oud-Bussem'. Dit bedrijf was zo'n vijftien jaar daarvoor opgericht om te voorzien in de behoefte aan rauwe (onbewerkte) melk, beschouwd als gezonder dan melk die gepasteuriseerd of gesteriliseerd was. Een probleem was echter de bepaald niet hygiënische omstandigheden waaronder de koeien gehouden en gemolken werden. Ziekten als tyfus en tbc lagen dan ook voortdurend op de loer. Tot in details wordt beschreven hoe en waarmee de melk allemaal besmet kon raken; je leert meer over de melkproductie in het eerste decennium van de twintigste eeuw dan je ooit hebt willen weten! Op 'Oud-Bussem' nu liet men zien hoe het ook kon. In een prachtig nieuw gebouw van architect De Bazel werden de koeien onder streng hygiënische omstandigheden gehouden om de melk vrij te houden van ziekten en verontreinigingen. Het artikel is dus een – zij het zeer leerzame – curieuze reclameboodschap voor het bedrijf.

In Laren worden de boerderijen bedreigd sinds de ontdekking van het dorp aan het eind van de negentiende eeuw. Ironisch genoeg zorgde de romantische kijk op het boerenleven van de kunstenaars-ontdekkers voor een onomkeerbare verandering van het aanzicht van het dorp. Steeds meer mensen wensten op gemakkelijke afstand van de stad op het platteland te wonen. Dus werden de open plekken volgebouwd en boerderijen gesloopt om plaats te maken voor huizen en winkels. Weliswaar werd het aanzicht van het dorp tegen de grootste uitwassen beschermd door de instelling van een schoonheidscommissie, maar pas in de jaren zestig konden panden ook tegen sloop beschermd worden door ze aan te wijzen als rijksmonument. Be-

halve door sloop, worden oude boerderijen tegenwoordig vooral bedreigd door de aanpassingen die gedaan worden om ze geschikt te maken voor moderne bewoning. Extra ramen, dakkapellen, maar ook sloop en herbouw met het oog op nieuw gebruik, zorgen ervoor dat weinig van de oorspronkelijke bouwkundige waarde bewaard blijft. Terecht wijst de auteur dan ook op het gevaar van de 'disneyficering' van Laren: voor de bezoeker wordt kunstmatig dat zelfde oude romantische idee over het oorspronkelijke boerenleven in stand gehouden.

In het artikel van Anetta van der Hulst wordt nu eens de geschiedenis van het boerendorp (in plaats van het vissersdorp) Huizen beschreven. Tot de negentiende eeuw was het boerenbedrijf in Huizen het belangrijkste middel van bestaan. Men boerde op arme zandgrond en had het dus niet breed. Huizen heeft zijn eigen variant van het hallehuis waarin men woonde en werkte. Omdat men gewend was in deze stijl te bouwen, kwamen ook de vissers in dezelfde langgerekte huizen te wonen. De nadruk ligt hier op het boerenbedrijf in de twintigste eeuw, ook omdat enkele interviews aan de basis van het artikel hebben gestaan. De citaten uit deze interviews verrijken de boeiende beschrijving van het karige en zware boerenbestaan, dat in Huizen nu bijna verleden tijd is.

Ida Kemperman van het archief in Weesp beschrijft tenslotte de verkrijging van de archieven van een aantal regionale land- en tuinbouworganisaties, archieven die een groot deel van de twintigste eeuw beslaan. Ze geven een uitstekend beeld van de veranderingen die het boerenbedrijf de laatste zestig jaar in onze streek heeft ondergaan.

Van het uitknippen van mee-eters bij pinken tot enquêteurs belaagd door hofhonden en van sneeuw op het beddengoed tot 'disneyficering'; het is duidelijk dat dit dubbele themanummer van *Tussen Vecht en Eem* een lezenswaardige en belangrijke aanvulling vormt op verschillende aspecten van de landbouwgeschiedenis van onze streek.

Meyl van Aalst

Tussen Vecht en Eem, jrg. 21, nr. 1-2, mei 2003. Uitgave van de Stichting Tussen Vecht en Eem. Verkrijgbaar bij de boekhandel of schriftelijk te bestellen via Antwoordnummer 549, 1400 VB Bussum.